

PÁPAI PÁRIZ FERENC

A GYULAFEHÉRVÁR–NAGYENYEDI
BETHLEN-KOLLÉGIUM
ALAPÍTÁSA ÉS TÖRTÉNETE

Kísérő tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi
RÁCZ EMESE

Kolozsvár, 2016

A kötet megjelenését támogatták:
Reformáció Emlékbizottság

© Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2016

A latin szöveget fordította, az átírást ellenőrizte,
a fordítói megjegyzést írta: Imregh Monika
A latin nyelvű szöveget korrektúrázta: Dóczy Örs

Felelős kiadó: Biró Annamária

Lektorálta: Sipos Gábor
Szerkesztő: Papp Kinga
Korrektúra: András Zselyke
Mutató: Rácz Emese
Műszaki szerkesztő: Virág Péter
Borítóterv: Lixandru Róbert

Nyomdai munkálatok: Idea Nyomda, Kolozsvár
Felelős vezető: Nagy Péter

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PÁPAI-PÁRIZ, FERENC

A gyulafehérvár–nagyenyedi Bethlen-kollégium alapítása és története / Pápai Páriz Ferenc ; sajtó alá rendezte: Rácz Emese. - Cluj-Napoca : Societatea Muzeului Ardelean, 2016

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-739-068-1

I. Rácz, Emese (ed. ; postf.)

373.5(498 Aiud)

Pápai Páriz Ferenc halálának 300. évfordulójára

ELŐSZÓ

Az első erdélyi református kollégiumtörténet eddig kiadatlan, kétnyelvű kiadását veheti kézbe a téma iránt érdeklődő olvasó. Pápai Páriz Ferenc 18. század elejéről származó kézírata, a Gyulafehérvárról Nagyenyedre költöztetett Bethlen-kollégium legelső történeti összefoglalója, amely kronológiai rendben adja annak krónikáját, taglalva az első erdélyi egyetemalapítási kísérleteket az 1704-es labancdúlásig. Ennek szemtanújaként a leghitelesebb leírását nyújtja.

Pápai Páriz Ferenc tanulmányait 1672-ben a nagyenyedi kollégiumban fejezte be, innen indult külföldi tanulmányújtára. Peregrinációja során Lipcsében, Odera-Frankfurtban, Marburgban, Heidelbergben tanult, s 1675-ben a Baselben megszerzett orvosi diplomájával tért haza. Kezdetben Nagyenyeden lett városi orvos, majd 1677-től I. Apafi Mihály fejedelem, illetve Teleki Mihály kancellár udvari orvosa. 1680-tól haláláig a Bethlen-kollégiumban görög nyelvet, fizikát és logikát oktatott.

Legismertebb műve a ma is használt, 1708-ban Lőcsén kiadott latin–magyar szótára (*Dictionarium Latino–Hungaricum*), valamint a címük alapján egységet alkotó Pax-könyvsorozata: a *Pax animae* (A lélek békéje), melyet a *Pax corporis* (A test békéje), az első magyar nyelvű nyomtatott orvosi könyv követett, a *Pax aulae* (Az udvar békéje), s végül a *Pax sepulchri* (A sír békéje). Elsőként ő írta meg a magyar protestáns egyházak történetét (*Rudus redivivum*, Szeben, 1684), amelyre a későbbi egyháztörténetek is alapoztak.

A nagyenyedi kollégium rektorprofesszoraként kitűnően kamatoztatta a peregrinációja során kialakított jó kapcsolatait. Kiterjedt svájci, holland, német kapcsolatrendszerének pontos feltérképezéséhez – az 1849-ben Nagyenyeden megsemmisült Pápai-misszilisek hiányában – csak a külföldi levéltárakban vagy könyvtárakban lapangó Pápai-levelek nyújthatnak segítséget.

Ebben a vonatkozásban kiemelt jelentősége van a most közlésre kerülő kollégiumtörténethez csatolt 18 levélnek, amelyeket Pápai Páriz Ferenc az odera-frankfurti stipendiumok elnyerése ügyében váltott Daniel Ernst Jablonski református teológussal, a brandenburgi választófejedelem udvari papjával, Paul de Fuchsszal, illetve Simonis Johannisszal. Az újonnan lefordított s kiegészített levelek teljes formájában helyezik az olvasó asztalára a korábban már Nagy Géza által részleteiben közölt levélanyagot.

Pápai Páriz Ferenc autográf kézírata gr. Kemény József gyűjteményével került az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárába, napjainkban a kolozsvári Akadémiai Könyvtár gyűjteményében őrzik. Ezenkívül a Bethlen Könyvtár is rendelkezik a kollégiumtörténet hasonló példányával, amelyet Szabó Károly összevetett az autográf kézirat-

tal, korrigálva a másolás során elkerülhetetlenül becsúszott tévedéseket. A latin nyelvű szöveg betűhű átírása e két kézirat alapján készült.

Az autográf szöveg helyenként lapszéljegyzetekkel van kiegészítve, amelyek csak részint szerzői bejegyzések. Ezek főként a latin nyelvű szövegközlés lábjegyzeteibe kerültek, illetőleg kiemelt betűkkel a főszövegben maradtak, hiszen értelemszerűen a szöveg részét képezik.

A nyomtatott betűvel kiemelt személynevek változatlanul megmaradtak, ám a méltóságok, illetve keltezesek rövidítése fel van oldva, szögletes zárójelben jelezve a betoldásokat. Az autográf szöveg oldalszámait szintén szögletes zárójelben közlöm. A Pápai kéziratába beékelt 18 levél számozatlanul szerepelt, a rájuk való utalás megkönnyítése végett sorszámmal láttam el. A szövegkritikai jegyzeteket a latin nyelvű szövegben helyeztem el, a tartalmi jegyzetek viszont a magyar nyelvű fordítás lábjegyzeteiben olvashatók.

Abban a korban, amikor Pápai élt és alkotott, nyugati protestáns körökben ismerték munkásságát, Enyed és Erdély ott voltak az európai tudományosság térképén. Ennek kamatoztatójaként, szolgálta a nagyenyedi kollégium újjáépülését és diákjai tudományos fejlődését, elősegítette peregrinációjukat. Mindezeket összevetve a mai körülményekkel, rájövünk arra, hogy bizony nem jelentéktelen eredmény ez.

Pápai Páriz Ferenc nagyenyedi kollégium-történetét elsősorban a református kollégiumtörténet iránt érdeklődő kutatóknak, a Bethlen-kollégium mindenkori közöségének és nem utolsósorban vendiákjainak ajánlom.